

Nicolae Enciu

1918

PE RUINELE IMPERIULUI
SPULBERAT DE ISTORIE

BASARABIA
ÎN PRAGUL MODERNITĂȚII



Editura ARC

Argument	9
I. BASARABIA DIN PUNCTUL DE VEDERE AL DETERMINĂRII SALE GEOGRAFICE ȘI ISTORICE	25
§ 1. Scurtă istorie a Moldovei de Est: de la inventarea termenului „Basarabia” până la încheierea Primului Război Mondial	25
§ 2. Poziția geografică și clima Basarabiei.....	50
§ 3. Suprafața și împărțirea administrativă.....	67
II. POPULAȚIA	78
§ 1. Evoluția populației Basarabiei între 1812 și 1914	78
§ 2. Populația Basarabiei în anii Primului Război Mondial	90
§ 3. Populația Basarabiei în anul Marii Uniri.....	99
III. SOCIETATE ȘI ECONOMIE	115
§ 1. Starea Basarabiei la sfârșitul Primului Război Mondial	115
§ 2. Agricultură și creșterea vitelor în viața economică a Basarabiei. Repartiția proprietății rurale	123
§ 3. Viticultura, pomicultura și silvicultura.....	144
§ 4. Apicultura, sericicultura și piscicultura	154
§ 5. Industria	166
§ 6. Comerțul, finanțele și circulația monetară.....	177
§ 7. Transportul și mijloacele de comunicație	185
§ 8. Creditul și cooperarea. Aprecieri cu privire la venitul național	190
IV. CULTURA ȘI INSTRUCȚIA PUBLICĂ	210
V. STAREA SANITARĂ ȘI ASISTENȚA MEDICALĂ	222
În loc de încheiere	233
Dicționar de termeni istorici	239
Cronologie	241
Bibliografie	247
Résumé	263
Lista tabelor	264
Anexe	267

BASARABIA DIN PUNCTUL DE VEDERE AL DETERMINĂRII SALE GEOGRAFICE ȘI ISTORICE

§ 1

Scurtă istorie a Moldovei de Est: de la inventarea termenului „Basarabia” până la încheierea Primului Război Mondial

La fel ca în cazul întemeierii Țării Românești, pusă de cronicile muntene pe seama „descălecatului” din Țara Făgărașului a lui Negru Vodă, la finele secolului al XIII-lea, constituirea Țării Moldovei este considerată urmare a aceleiași „descălecat”, mai precis, a unui „descălecat dublu” – inițial al lui Dragoș, apoi al lui Bogdan.

Astfel, conform tradiției istoriografiei medievale, în anul 1359 (sau 1354, după o altă variantă), din „țara românească” a Maramureșului, ar fi plecat la vânătoare, pe urmele unui bour, voievodul Dragoș. Conform aceleiași tradiții, „păstorii din munții ungurești pogorându după vânat au nemerit la apa Moldovei, locuri desfătate cu câmpii deschise, cu ape curătoare, cu păduri dese și, îndrăgind locul, au tras pre ai săi de la Maramoroș”¹.

Istoricii contemporani propun următoarea explicație pentru legenda întemeierii Țării Moldovei: în 1359, Moldova s-a răsculat împotriva dominației ungare, concomitent cu refuzul Țării Românești de a mai recunoaște suzeranitatea Regatului Ungariei. Pentru a salva situația, regele Ungariei, Ludovic de Anjou (1342-1382), a încredințat conducerea voievodatului unui membru al nobilimii române din țara învecinată a Maramureșului, Dragoș.

Noul voievod va fi fidel regelui, luând parte la expedițiile acestuia împotriva tătarilor. Dar concesiile făcute de regele Ludovic Moldovei s-a dovedit a fi insuficientă. Câțiva ani mai târziu, Bogdan, „voievodul românilor din Maramureș”, cu un grup de români din aceeași regiune, a trecut „pe ascuns” în Moldova, teritoriu care era supus Coroanei. Aici, în urma unor lupte, el a alungat descendența lui Dragoș și s-a proclamat voievod, punând totodată capăt suve-

¹ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, Editura Litera, Chișinău, 1997, p. 14.

ranității ungare. Faptul era deja consumat înainte de 2 februarie 1365, când regele Ludovic confisca „de la voievodul Bogdan și fiii săi, necredincioși înverdați ai noștri”, toate posesiunile acestora din Maramureș, pe care le dăruia lui Balc, „fiul lui Sas”, proaspăt întors din Moldova, unde încercase să se opună cu arme răzvrătitului Bogdan. În așa mod, în urma unor lupte susținute cu succes împotriva oștilor Regatului Ungariei, Moldova devine un stat de sine stătător. Potrivit cronicii care relatează faptele lui Ludovic, „Țara Moldovei a devenit stat” („*terra Moldaviae in regnum est dilatata*”)².

În pofida tentației unor istorici contemporani, din frumoasa legendă a întemeierii Țării Moldovei nu rezultă în niciun fel și în niciun chip constituirea unei națiuni moldovenești în sensul actual al conceptului de națiune.

În primul rând și din simplul considerent că națiunile moderne – așa cum pe bună dreptate afirmă membra Academiei Franceze Anne-Marie Thiesse – „s-au clădit altfel decât o spun istoriile lor oficiale. Originile lor nu se pierd în negura vremurilor, în acele epoci întunecate și eroice pe care le descriu primele capitole ale istoriilor naționale”. Este suficient de remarcat că cele dintâi exemple în această privință nu apar mai devreme de secolul al XVIII-lea, înainte de această dată neexistând nicio națiune în sens modern, adică politic³.

Pentru străini, acest nou stat nu era decât o altă Valahie, altfel spus, o altă Țară Românească, ca și cea care se întemeiase câteva decenii mai devreme la sudul arcului carpatic. Cele dintâi acte papale care atestă existența noului stat al Moldovei (1370) menționau, bunăoară, că acesta nu era decât o parte, un fragment al „nației” române („*dux Moldaviae partium seu nationis Wlahie*”)⁴.

Însă nici apariția și impunerea denumirii Moldova sau Țara Moldovei nu pare să ateste producerea vreunei revoluții ideologice în sensul constituirii unei națiuni, ci reprezintă, mai curând, consecința unor încercări de a realiza o diferențiere terminologică între țările române. Interesant de remarcat este faptul că, la data întemeierii Țării Moldovei, nu apăruse și un etnonim corespunzător termenului „Moldova”, astfel încât populația românească ce locuia pe versanții răsăriteni ai Carpaților Orientali nu era desemnată prin numele de „moldoveni”, ci prin acela de „valahi”. Spre deosebire de cazurile din numeroase alte zone ale continentului european, în Moldova

² Șerban Papacostea, *Ștefan cel Mare, domn al Moldovei (1457-1504)*, Editura Corint, București, 2003, p. 8.

³ Anne-Marie Thiesse, *Crearea identităților naționale în Europa: secolele XVIII-XX*, Editura Polirom, Iași, 2000, *passim*.

⁴ Șerban Papacostea, *Ștefan cel Mare, domn al Moldovei (1457-1504)*, Editura Corint, București, 2003, p. 9.

se înregistrează o situație diferită, în sensul că etnonimul *moldoveni* provine de la numele țării și nu invers⁵.

Dincolo de toate aceste diferențe terminologice, cert este faptul că locuitorii celor două „țări” în secolele XIII-XVI se considerau în primul rând creștini, în rândul al doilea munteni, moldoveni, olteni, hațegani sau făgărășeni și abia în ultimă instanță români. Aceasta, deoarece „țara” generică locuită de români era formată din mai multe „țări”, numite adesea de străini „Vlahii” sau „Romanii”, iar de locuitorii acestora, „țări românești”⁶.

Timp de mai bine de 400 de ani de la legendarul „descălecat” al voievodului Dragoș și până în zorii secolului al XIX-lea – chiar dacă, începând din 1538, Imperiul Otoman își instituisese suzeranitatea sa prin așezarea de cete de tătari din Crimeea în Bugeac și dispunerea construirii cetății Bender (Tighina), transformându-le în bastioane ale sale „pentru a avea întotdeauna mâna sa asupra grumazului acelei țări” –, Moldova se întindea, pentru locuitorii acesteia ca și pentru toți cei ce o cunoșteau, între Carpați, Ceremuș, Nistru și Marea Neagră. Nu a existat, între Nistru și Prut, înainte de 1812, vreo formațiune statală, vreo etnie, vreo populație, vreo națiune, o limbă, un folclor, o cultură, o viață spirituală, vreun obicei sau tradiție, o organizare teritorial-administrativă, vreo lege etc., diferite de cele din statul moldovenesc dintre Carpați și Nistru. Așa cum pe bună dreptate afirmă cercetătorul contemporan dr. Iftene Pop, teritoriul dintre Prut și Nistru a fost parte integrantă, organică, fără nicio specificitate, fără nicio organizare teritorial-administrativă ce i-ar fi conferit cea mai mică autonomie față de celelalte zone din Moldova. El era pur și simplu o parte a Moldovei, pe care, dacă cineva ar fi avut nevoie s-o numească cumva, i-ar fi spus „partea de est a Moldovei”, „Moldova de răsărit” sau, cel mult, „ținutul dintre Prut și Nistru”, pentru a o explica din punct de vedere geografic⁷.

Este adevărat că toponimul *Basarabia* a fost utilizat și până în 1812, însă desemna exclusiv Bugeacul, o zonă restrânsă de la nordul gurilor Dunării, aflată sub dominație otomană⁸.

⁵ Detalii la: Eugen Stănescu, *Unitatea teritoriului românesc în lumina mențiunilor externe. „Vlahia” și sensurile ei*, în: „Studii. Revistă de istorie”, tomul 21, nr. 6, 1968, p. 1105-1123.

⁶ Ioan-Aurel Pop, *Națiunea română medievală. Solidarități etnice românești în secolele XIII-XVI*, Editura Enciclopedică, București, 1998, p. 8.

⁷ Iftene Pop, *Basarabia din nou la răscruce*, Editura Demiurg, f.l., 1995, p. 193.

⁸ Dr. C. Diaconovich, *Enciclopedia Română. Publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român*. Tomul I, Editura și tiparul lui W. Krafft, Sibiu, 1898, p. 411-414; O.G. Lecca, *Dicționar istoric, arheologic și geografic al României*, Editura Universul, S.A., București, 1937, p. 58-59.

Războiul ruso-turc din anii 1806-1812 – primul din seria celor patru desfășurate în decursul secolului al XIX-lea – a constituit, pentru țarul Alexandru I, un bun prilej de realizare, fie și parțială, a obiectivelor fundamentale ale politicii externe rusești, fixate încă de Petru I și promovate de Ecaterina a II-a. Cunoscând starea grea financiară a Turciei din acea perioadă, precum și nepregătirea ei pentru un război de durată, planurile primordiale ale Rusiei în acel război au fost extrem de ambițioase, constând în ocuparea Principatelor Dunărene, în răspândirea influenței rusești asupra tuturor popoarelor creștine din Imperiul Otoman, răscoala acestor popoare, zădărnicierea influenței franceze asupra Constantinopolului și, ca rezultat final – realizarea visului megaloman al Rusiei – instalarea Crucii Sfântului Vladimir pe cupola Catedralei Sfintei Sofia⁹. Treptat însă, pe măsura derulării evenimentelor, Rusia s-a văzut constrânsă să accepte „nu echivalentul sacrificiilor depuse, ci măcar mângâiere pentru visurile ei nerealizate și speranțele pierdute” (Leon Casso)¹⁰. În consecință, „violarea frontierei rusești de către Napoleon i-a forțat pe Ruși de a fi mai domoli și dâșșii, care cereau Moldova și Muntenia, pe urmă Moldova, apoi Moldova până la Siret, acum erau gata să se împace numai cu Moldova dintre Prut și Nistru, această parte mai mare și mai fertilă a Principatului Moldovei” (Leon Casso)¹¹. Însuși țarul Alexandru I se va resemna, pentru moment, cu faptul că „chestiunea Constantinopolului poate fi amânată pentru viitor. De îndată însă ce treburile noastre cu Napoleon vor merge mai bine, noi vom reveni la planurile (...) cu privire la Turcia și vom proclama atunci imperiul slav sau grec”¹².

În condițiile în care amenințarea militară franceză devenea tot mai evidentă, Petersburgul s-a arătat tot mai interesat să încheie pace cu Imperiul Otoman. În consecință, la 16/28 mai 1812, în capitala Țării Românești, la Hanul lui Manuc, cu doar 26 de zile înainte de începutul campaniei militare a lui Napoleon în Rusia, delegația rusă și cea otomană au semnat un Tratat de pace din 18 articole, care, la articolul 4, prevedea ca „hotarul dintre cele două state să fie râul Prut, de la intrarea acestuia în țara Moldovei și până la locul unde se întâlnește cu fluviul Dunărea, iar de acolo să urmeze partea stângă a fluviului Dunărea, până la Gura Chilieii și până la mare, iar gura amintită să

⁹ Pavel Gore, *Anexarea Basarabiei. Schiță istorică*, Societatea „Limba noastră cea română”: Asociația „ABC Dava”, Chișinău, 1992, p. 12.

¹⁰ *Ibidem*, p. 13.

¹¹ *Ibidem*, p. 14.

¹² Anton Crihan, *Drepturile românilor asupra Basarabiei după unele surse rusești*, în: „Basarabia”, nr. 10, 1991, p. 79.

Respect pentru oameni și cărți
Libris RO

fiu folosită în comun de ambele părți”¹³. Prin același tratat, „dat fiind că Înalta împărăție a cedat statului Rusiei pământul situat în stânga Prutului, cu cetățile existente și cu orașele și cu satele și cu toți locuitorii lor, tocmai de aceea, mijlocul râului Prut să fie hotar între cele două state, iar Gura Chilieii, care (...) va fi folosită în comun, precum și pe apele Dunării corăbiile de negoț ale celor două state să circule ca și mai înainte”. De asemenea, articolul 5 al tratatului prevedea ca „împărăția Rusiei să înapoieze și să predea Înaltei împărății pământul Moldovei (Bogdan) de pe partea dreaptă a râului Prut, (...) precum și Țara Românească (Eflak) și Oltenia, așa cum se află ele în prezent, cu cetățile lor, cu orașele și cu târgurile și cu satele și cu locuitorii lor, precum și cu tot ce se află în țările sus-zise”¹⁴.

Așa cum arată postelnicul și cronicarul Manolache Drăghici în „Istoria Moldovei” (Iași, 1857), locuitorii Moldovei nu se vor dezmetici până în toamna anului 1812 din visul rău al împărțirii țării lor, nutrind speranțe deșarte că partea ei de răsărit nu va fi totuși cotropită de ruși: „locuitorii moldoveni multă vreme au ținut pacea încheiată la București ca nestatornică, așteptând dintr-o zi până în alta înapoierea pământului luat de cătră ruși și întregirea hotarului țării lor, precum au fost mai dinainte, dar s-au amăgit în ideile ce hrănea (...)”¹⁵.

Dezmeticirea s-a produs în momentul fatal al executării tratatului prin care noul hotar stabilit prin pacea de la București urma să frângă trupul Moldovei în două de-a lungul Prutului, iar frații să se despartă, unii rămânând pe loc, iar alții nevoiți să treacă dincolo. „Ceasurile acele, mărturisește cronicarul Manolache Drăghici, au fost de plângeri, un timp de neuitat, pentru că poporul cu cârdul, cu turmele de oi, încinseră toată marginea Prutului de la un capăt la altul, mergând și viind de prin sate și de prin târguri săptămâni încheiate, cu luarea de ziua bună de la părinți, de la frați și de la rudeni cu care crescuse și viețuise dimpreună până în vremea aceea când să dispărță unii de alții pentru totdeauna. Poate că nu știea nici zilele lor, nici supt ce regulă de stăpânire intra acei din Basarabia și mai ales poporul cel prost (simplu, de rând – *n.n.*, *N.E.*) (...) dar s-au săvârșit (...) statornicirea graniței Prutului”¹⁶.

¹³ *Tratatul de Pace (Sulhname)*, în 16 articole, încheiat la București între Imperiul Otoman și Rusia, în: „Caiete de istorie”, an. I, nr. 3, iunie 2002, p. 13.

¹⁴ *Ibidem*, p. 14.

¹⁵ Cf. Paul Cernovodeanu, *Basarabia. Drama unei provincii istorice românești în context politic internațional (1806-1920)*, Editura Albatros, București, 1993, p. 51-52.

¹⁶ *Ibidem*, p. 52.

În așa mod, în 1812, după mari eforturi, dar fără niciun drept istoric bazat pe vreo umbră de legitimitate, Rusia a reușit să smulgă jumătate din trupul Moldovei, acaparând un teritoriu străin, ce nu-i aparținuse niciodată: raialele Hotin, Bender, Akkerman, Chilia, Ismail și Reni, tatarlâcul din Bugeac și ținuturile Bălți, Soroca, Orhei, Lăpușna, Hotărniceni, Codrul Tigheciului și Greceni. Noul teritoriu acaparat în beneficiul Împărăției Rusiei cuprindea 17 târguri și 685 de sate cu o populație totală de circa 482 630 de „suflete”, fiind cu 7 400 km² mai mare față de cel rămas sub oblăduirea domnului Moldovei.

În „Însemnări despre români”, Tratatul din 16/28 mai 1812 este apreciat de Karl Marx (1818-1883) fără niciun echivoc: „Turcia nu putea ceda ceea ce nu-i aparținea, pentru că Poarta otomană nu a fost niciodată suverană asupra țărilor române. Poarta însăși recunoscuse acest lucru, când la Carlowitz, presată de poloni să le cedeze Moldo-Valahia, ea răspunse că nu are dreptul de a face vreo cesiune teritorială, deoarece capitulațiile nu-i confereau decât un drept de suzeranitate”¹⁷. Mai vehement chiar decât Marx, Friedrich Engels (1820-1895) a acuzat în mod expres Rusia țaristă de a fi comis la 1812 un rapt, de a-și fi însușit un teritoriu în virtutea exclusivă a raportului de forțe favorabil ei: „aici nici vorbă nu poate fi de unirea unor neamuri înrudite, risipite, care poartă numele de ruși, aici avem de-a face, pur și simplu, cu o cucerire prin forță a unor teritorii străine, pur și simplu, cu un jaf”¹⁸.

Nobilimea locală a protestat energic în octombrie 1812, amintind că se răpi țării „cea mai bună parte” și „sufletul” chiar al producției, puterea sa, mai mult de jumătate din patrie, într-un cuvânt, „tot câmpul hrănitor și inima Moldovei”, căci acolo se găsesc pășunile, „comoara țării”, centrul comerțului cu vite¹⁹. Într-adevăr, partea anexată de Rusia țaristă exporta anual la Istanbul 15 000 de tauri, 13 000 de vaci, 5 000 de cai, față de 5 000 de tauri și 5 000 de vaci livrate de Moldova occidentală. Din cele 300 000 de ocale de unt expediate la Poartă, 140 000 erau prelevate din Estul Moldovei; din cele 200 000 de măsuri de grâu transportate la Constantinopol, 120 000 proveneau din noua „Basarabie”²⁰.

¹⁷ Karl Marx, *Însemnări despre români (Manuscrite inedite)*, Editura Moldova, Iași, 1995, p. 38.

¹⁸ Фридрих Энгельс, *Внешняя политика русского царизма* // К. Маркс и Ф. Энгельс. *Сочинения*. Том 22. Москва, 1988. С. 31.

¹⁹ Nicolae Iorga, *Adevărul asupra trecutului și prezentului Basarabiei*. Traducere de prof. Dorina Florian, Tipografia ziarului „Universul”, București, 1940, p. 53.

²⁰ G.I. Bratianu, *La Bessarabie. Droits nationaux et historiques*, Imprimeria Națională, Bucarest, 1943, p. 64.

Chiar dacă relativ modestă, noua achiziție teritorială a Rusiei era cam de trei ori cât Alsacia și Lorena, iar comparată cu unele state din Europa, mai mare decât teritoriul Danemaricii, al Elveției, al Olandei sau al Belgiei; de asemenea, depășea suprafața unor state din America de Nord, cum ar fi Maryland, New Hampshire, Vermont, Massachusetts, Connecticut, Delaware și Rhode Island, ultimele patru luate împreună²¹.

Judecând după datele primei catagrafii oficiale rusești de la 1817, în teritoriul respectiv locuiau, în perioada înstrăinării acestuia, 96 526 de familii sau 482 630 de „suflete de ambe sexe”. Gruparea conform structurii etnice este reflectată în tabelul 1.

Tabelul 1. Populația Basarabiei conform datelor catagrafiei din 1817²²

Naționalitatea	Nr. de familii	Total suflete	% din total
Români	83 848	419 240	86 %
Ruteni	6 000	30 000	6,5 %
Evrei	3 826	19 130	4,2 %
Lipoveni	1 200	6 000	1,5 %
Greci	640	3 200	0,7 %
Armeni	530	2 650	0,6 %
Bulgari	241	1 205	0,25 %
Găgăuzi	241	1 205	0,25 %
Total	96 526	482 630	100,00 %

În confirmarea caracterului irevocabil al raptului teritorial săvârșit, rușii se vor grăbi să înființeze, în 1813, Mitropolia Chișinăului, în fruntea căreia a fost numit ardeleanul Gavriil Bănulescu-Bodoni, cu porunca limpede de a nu se mai supune dispozițiilor constantinopolitane, ci doar celor ce veneau din Rusia. În atare mod, teritoriul și locuitorii din stânga Prutului au fost scoși, necanonic și abuziv, de sub ascultarea Mitropoliei Moldovei. În același timp, țarul Alexandru I nu va mai admite nici măcar „ideea de a întoarce turcilor ceea ce am câștigat”, deoarece „asta ar fi cu totul nepotrivit, dat fiind că ei totdeauna privesc bunăvoința ca un semn de slăbiciune sau frică”²³.

Așa cum raptul teritorial din 1812 devenise un fapt împlinit, noul teritoriu ajuns în posesia Rusiei țariste urma a fi oarecum organizat. Prima dilemă

²¹ Anton Crihan, *Drepturile românilor asupra Basarabiei după unele surse rusești*, în: „Basarabia”, nr. 10, 1991, p. 77.

²² Ion Nistor, *Populația Basarabiei. 1812-1918 (I)*, în: „Arhiva pentru știință și reforma socială”, an. I, nr. 1, aprilie 1919, p. 96.

²³ Anton Crihan, *Drepturile românilor asupra Basarabiei după unele surse rusești*, în: „Basarabia”, nr. 10, 1991, p. 81.

apărută a fost aceea a denumirii teritoriului acaparat. Nicăieri în articolul 4 și nici în articolul 5 al Tratatului de pace de la București nu apare denumirea de Basarabia pentru teritoriul anexat de Rusia prin acel tratat. El era definit prin limitele care trebuiau să-l separe de Moldova („pământul situat în stânga Prutului”). Și nici nu putea fi numit într-un fel sau altul, deoarece acest teritoriu nici nu avea vreun nume.

„Soluția” găsită de ruși la 1812 a fost identică celei invocate de austrieci după 1775 pentru colțul de nord-vest al Moldovei, chiar dacă, așa cum menționa geograful Vintilă Mihăilescu, „ceea ce austriecii au numit *Bucovina*, după pădurile de fag dintre Prut și Nistru, iar rușii *Basarabia* după numele stepei sudice (Bugeac), stăpânită odinioară de Basarabii munteni, nu corespundea nici unor unități istorice, nici unor regiuni geografice sau etnice”²⁴. Pretinzând că au luat Basarabia de la turci, rușii și-au făurit un alibi pentru raptul teritorial săvârșit pe seama Moldovei la 1812. Ei au profitat de faptul că lumea europeană nu putea și nici nu avea vreun interes să facă deosebire între Basarabia adevărată, căreia i se mai zicea și Bugeac, și Basarabia inventată de ruși în timpul tratatelor cu Franța în anii 1807-1808. Rusia oferea astfel Europei o justificare, considerată de ea suficientă și temeinică pentru acapărarea unui teritoriu care nu-i aparținuse niciodată²⁵.

Strădania Rusiei de a masca furtul printr-un nume fals viza în special Franța, de a cărei poziție fusese tot timpul obligată să țină cont. În acest sens, acad. Lev S. Berg (1876-1950) face aprecieri foarte aproape de adevăr: „Motivul care a determinat ca denumirea părții meridionale a acestei provincii să fie extinsă asupra întregului teritoriu, este de natură politică. În conformitate cu una din clauzele Tratatului de la Tilsit, încheiat între Napoleon și Alexandru I, Rusia se obliga să evacueze până la încheierea păcii, trupele sale din Moldova și Muntenia. În decursul tratatelor ulterioare de la Paris, la sfârșitul anului 1807, împuternicitul rus arată că în tratat nu se vorbește despre Basarabia, fapt pentru care a insistat ca ea să rămână Rusiei, interpretând noțiunea de Basarabia mai larg, nu numai privind Bugeacul, ci întreg teritoriul cuprins între Nistru și Prut”²⁶.

Chiar dacă, așa cum afirma geograful V. Mihăilescu, cel puțin o generație nu s-a împăcat să-i spună, după 1775, colțului de nord-vest, Bucovina, iar,

²⁴ V. Mihăilescu, *Moldova (cu o hartă a vechilor ținuturi moldovenești)*, în: „Buletinul Societății regale române de geografie”, tomul XLVI, 1927, p. 160-161.

²⁵ Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 199.

²⁶ Л.С. Берг, *Бессарабия. Страна-люди-хозяйство*. Москва, Б.и., 1918. С. 2.

după 1812, părții dintre Prut și Nistru, Basarabia, termenii respectivi intrașeră deja atât în uzul științific, cât și în cel curent²⁷, menținându-se inclusiv după 1918, deși „nu rămâne îndoială că se găsesc puțini români care să nu știe în ce împrejurări de fățarnicie și violență internațională, au fost rupte din pământul Moldovei bucățile botezate cu nume străine de teritoriul Țării”²⁸.

Avându-se în vedere că Rusia intrase pentru prima dată în posesia unui teritoriu locuit de o populație creștin-ortodoxă care fusese, până atunci, sub dependența Porții, acest fapt a obligat Petersburgul să acorde o atenție deosebită acestei provincii, căreia i-a revenit rolul de „vitrină” europeană a vastului imperiu. În perspectiva unor noi anexiuni în sud-estul Europei, locuitorii creștini aflați sub dominație otomană trebuiau convingși că, sub oblăduirea Rusiei pravoslavnice, viața lor se va îmbunătăți sub toate aspectele. Așa cum menționa Leon Casso în cunoscuta sa lucrare „Rusia și Bazinul Dunărean”, „prin bucata din Moldova alipită la Rusia ni s-a dat puțința pentru prima oară să dovedim popoarelor creștine din Balcani în ce constă deosebirea dintre creștinii de sub jugul otoman și gradul de fericire ce i-ar aștepta, dacă ar fi adumbriți de aripile vulturului cu două capete”²⁹. Însuși țarul Alexandru I își va mărturisi dorința de a face „ca această roditoare țară să se însuflețească de o noao viață”, respectiv, „să pară în ochii locuitorilor din țările vecine ca un loc de odihnă sufletească și de bunăstare”³⁰.

Dovadă a recunoașterii oficiale a caracterului special al Basarabiei față de restul Imperiului o constituie admiterea unei „ocârmuiri deosebite” a acesteia, prin adoptarea, la 1818, a „Așezământului regiunii înființate Basarabia”, un fel de „constituție” care prevedea menținerea vechilor „legi și obiceiuri” moldovenești, precum și „întrebuițarea limbii moldovenești pe temelii și spre întărirea dreptăților (...) și a legiuirilor locului, acele cu multă milostivire lăsate pentru deapurarea Oblastei Basarabiei”³¹. Prin respectiva

²⁷ Vezi, bunăoară: П.Н. Батюшков, *Бессарабия. Историческое описание*, С.-Петербург, Типография Товарищества «Общественная Польза», 1892; Н.В. Лашков, *Столетие присоединения Бессарабии к России. 1812-1912 гг.*, Кишинёв, Типография Бессарабского Губернского Правления, 1912 и др.

²⁸ V. Mihăilescu, *Moldova (cu o hartă a vechilor ținuturi moldovenești)*, în: „Buletinul Societății regale române de geografie”, tomul XLVI, 1927, p. 160-161.

²⁹ Leon Casso, *Rusia și Bazinul Dunărean*, Editura Alexandru A. Țerek, Iași, 1940, p. 92.

³⁰ Cf. *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită. Coordonator: Ioan Scurtu, Editura Institutului Cultural Român, București, 2003, p. 55-56.

³¹ Ion Nistor, *Populația Basarabiei. 1812-1918 (II)*, în: „Arhiva pentru știință și reforma socială”, an. I, nr. 2-3, iulie-octombrie 1919, p. 299.

„constituție”, precum apreciază istoricul Ion Nistor, „se îndrumase dezvoltarea Basarabiei pe calea cea bună, ținându-se seamă de trecutul ei istoric și de populația pământească, care covârșea atât prin număr, cât și ca putere politică, culturală și economică”³².

Evenimentele imediat următoare au demonstrat însă că toate promisiunile autorităților Rusiei țariste de respectare a autonomiei Basarabiei nu au urmărit decât să calmeze spiritele populației, obiectivul major al acestora constând în integrarea treptată, dar cât mai rigidă în componența Imperiului Rus și transformarea ei într-o simplă gubernie rusească. Astfel, deja la moartea țarului Alexandru I (1825), „s-a răspândit alt duh asupra Basarabiei, un duh neprielnic pentru pământenii” (Ion Nistor), deoarece noul țar Nicolae I (1825-1855) va instaura autocratismul, în formele sale cele mai brutale, anulând, una după alta, orice urmă de autonomie locală moștenită de la înaintașul său.

În consecință, în februarie 1828 este abrogat „Așezământul regiunii înființate Basarabia” și înlocuit cu „Regulamentul” lui Voronțov³³. Conform noului „Regulament”, Basarabia „nu mai urma să fie cârmuită după legile pământene, ci după zacoanele rusești ale Împărăției. Pământenii fură scoși, unii după alții, din dregătoriile țării, iar locul lor îl luă cinovnicii ruși, veniți în Basarabia din toate colțurile Împărăției rusești. Oamenii aceștia erau străini de țară și nu cunoșteau nici limba, nici datinile și obiceiurile pământenilor. De dragul lor s-a introdus limba rusească în toate dregătoriile publice din Basarabia, în locul celei românești ce fusese „cu multă milostivire lăsată de-a pururea Oblastei Basarabiei”. În loc ca „cinovnicii să învețe limba pământenilor, ei siliră pe pământeni să învețe limba rusească”³⁴.

Dar nici măcar abrogarea „Așezământului regiunii înființate Basarabia” nu va fi considerată suficientă pentru realizarea proiectelor finale ale Rusiei țariste. Mai mulți autori ruși vor deplânge faptul că, în condițiile statutului de „oblastie” acordat Basarabiei, „populația rusă nu se folosise până atunci de toate prerogativele unei națiuni stăpânitoare” (P.N. Batiușkov)³⁵. În consecință, în anul 1871 Basarabia este transformată din „oblastie” într-o simplă

³² *Ibidem*, p. 299-300.

³³ *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*. Ediția a III-a, revăzută și adăugită. Coordonator: Ioan Scurtu, Editura Institutului Cultural Român, București, 2003, p. 61.

³⁴ Ion Nistor, *Populația Basarabiei. 1812-1918 (II)*, în: „Arhiva pentru știință și reforma socială”, an. I, nr. 2-3, iulie-octombrie 1919, p. 300.

³⁵ *Ibidem*, p. 311.

„gubernie” a Împărăției Rosienești, măsură prin care „legiuirile pământene fură înlăturate și în locul lor intrară în putere zacoanele rusești”. „Schimbarea aceasta, așa cum pe bună dreptate apreciază istoricul Ion Nistor, a avut urmări foarte grele pentru propășirea neamului românesc din Basarabia. Limba română dispare din biserici, din școală și din viața publică, unde mai fusese îngăduită pe lângă cea rusească. În urma măsurilor acestora o eră nouă începu în istoria Basarabiei, era rusească”³⁶.

Un fenomen care va crea mari neplăceri curții imperiale de la Petersburg, a fost emigrarea în masă a țăranilor români din Basarabia spre Moldova, fenomen declanșat chiar în anul 1812, când peste 30 000 de țărani au trecut Prutul pentru a scăpa de brutalitățile noii administrații³⁷. Numeroase mărturii documentare ale epocii arată că sate întregi părăseau Basarabia, ca să treacă de la „eliberatori” iarăși „sub jugul turcesc”: „Locuitorii fugeau din Basarabia, menționa, bunăoară, cunoscutul general rus Kiselev, preferând ocârmuirea turcească grea pentru ei, celei a noastre”³⁸.

În esența lui firesc, datorită dorinței basarabenilor de a rămâne la un loc cu frații lor de peste Prut, fenomenul a fost amplificat și de zvonul că noii stăpâni vor introduce în provincia anexată starea de șerbie existentă în Imperiul Rus. Pentru a opri populația, care fugea pe un cap peste Prut, mitropolitul Basarabiei, Gavriil Bănulescu-Bodoni, va trimite o circulară prin eparhie, rugându-i pe clerici și „toți pravoslavnicii creștini” să nu creadă că în Basarabia va fi introdusă iobăgia, „că din înalta împărătească milostivire, aveți ocârmuirea din nația voastră și în limba voastră”³⁹. Concomitent cu aceasta, autoritățile țariste vor răspândi zvonul cum că dincolo de Prut ar bântui ciuma, stabilind, în consecință, carantina pe malul acestui râu și interzicând orice comunicare cu Moldova din dreapta Prutului⁴⁰.

Urmărind un dublu obiectiv – necesitatea repopulării localităților pustii de operațiunile militare, pe de o parte, dar și deznaționalizarea noii provincii prin rusificarea populației băștinașe, pe de altă parte –, guvernele Rusiei țariste vor recurge în scurt timp la o masivă colonizare a Basarabiei cu populație alogenă, adusă din diverse regiuni ale Turciei, Poloniei, Germaniei, Elve-

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Nicolae Iorga, *Adevărul asupra trecutului și prezentului Basarabiei*. Traducere de prof. Doina Florian, Tipografia ziarului „Universul”, București, 1940, p. 61.

³⁸ Cf. Ștefan Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă*, Editura Enciclopedică „Gheorghe Asachi”, Chișinău, 1992, p. 10.

³⁹ *Ibidem*, p. 11.

⁴⁰ *Ibidem*.